Никодиновски, Звонко - Фигуративните значења на осата во францускиот и во македонскиот јазик (стр. 1-9), од книгата *Фигуративните значења на инсектите во францускиот и во македонскиот јазик,* 2 - ри Август С, Штип, 2007 (2016), 636 стр.

ФИГУРАТИВНИТЕ ЗНАЧЕЊА НА ОСАТА ВО ФРАНЦУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

§ 1. Осата се наоѓа на деветто место, меѓу инсектите во францускиот корпус од базата, по бројот на јавувања (**34** единици со фигуративно значење или **3,22 %** од вкупно 1056 единици). Во македонскиот корпус осата го дели деветтото место, заедно со штурецот и бумбарот (**12** единици или **2,95 %** од вкупно 407).

Во врска со митологијата сврзана за осата ги среќаваме овие податоци. Во Северна Родезија таа се смета како шеф на сите летачи и влекачи на земјата. Таа е **господарка на огинот** што го добила од Бога уште во прапочетокот на светот за да им го пренесе на луѓето. За Бамбарите од Мали осата се јавува како амблем на групата што ја сочинуваат оние луѓе кои одамна го поминале ритуалот на воведување и таа ја симболизира **моќта на сублимација, на трансфигурација и на промена на профаното во свето**. [1]

А. Осата во францускиот јазик

а. Семиолошки признаци

§ 2. Признакот **ФИЗИЧКИ ОСОБИНИ** е претставен во **1** единица од базата и со **2,94 %** го дели третото место меѓу четири групи признаци. Овој признак е застапен со особината **изглед** која симболизира **убава става, тело**: (1) Ⓕ **taille de guêpe** = «taille très fine, par anal. avec le mince pédoncule qui relie le corselet à l'abdomen, chez la guêpe» (*Robert*) (сп. ја и ироничната употреба на истата лексема во функција на погрда: **(va donc, eh, taille de guêpe!)** = «pour attirer l'attention d'un énorme tas de graisse» - *Edouard)*.

§ 3. Признакот **ОДНЕСУВАЊЕ** е застапен во **11** единици од базата и со **32,35 %** го зазема второто место. Овој признак е претставен преку **2** особини: **исхрана** и **однесување на осата според времето и други појави**.

[1] Sp J. Chevalier & A. Gheerbrant: ***Dictionnaire des symboles***, Robert Laffont, Paris, 1982, str. 490.

Nikodinovski, Zvonko - Figurativnite značenja na osata vo francuskiot i vo makedonskiot jazik (str. 1-9), od knigata *Figurativnite značenja na insektite vo francuskiot i vo makedonskiot jazik,* 2 - ri Avgust S, Štip, 2007 (2016), 636 p.

Особината **исхрана** ја среќавама во неколку единици. Иако осата се храни претежно со инсекти таа многу сака и овошје односно слатки работи. Таа нејзина особина да оди од плод на плод веројатно е претставена во следните единици кои симболизираат **јавна жена**: (2) Ⓕ **guêpe** = «désigne femme galante, est plutôt familier qu'outrageant» (*Esnault*), **скитник**: (3) Ⓕ **gouépeur, goipper** = «*arg.* vagabond, vagabonder» (*Rolland, t. 13, 46: XIX s.)*, **забаваувач**: (4) Ⓕ **guespilleur** = «bouffon, joueur» (*Rolland, t. 13, 46: XVII s.)*, **ништожник**: (5) Ⓕ **gouape, gouépe** = «*pop.* un vaurien» (*Rolland, t. 13, 46)* и **скржавец**: (6) Ⓕ **gueppin** = «avare» (*Rolland, t. 13, 46: XVI s.)*. Во следната единица се користи начинот на исхрана на осата за добивање комичен ефект и тоа преку двосмисловноста на глаголот **piquer**: (7) Ⓕ **Quel est le comble pour une guêpe? Se poser sur une fleur artificielle et piquer son fard de confusion** (*L'humour des enfants, 143*).

Особината **однесување според времето и други појави** е застапена во неколку единици. Најпрвин ги наведуваме претскажувањата во кои однесувањето на осата претскажува **убаво или лошо време**: (8) Ⓕ **Il fera beau si le matin les guêpes se montrent très nombreuses, mais il pleuvra si elles se réfugient sous terre** (*Dictons des bêtes)*, (9) Ⓕ **L'été sera pluvieux si les guêpes font leurs nids à l'intérieur des maisons ou sous les combles; il sera chaud et sec si les guêpes font leurs nids en plein champ, sous terre ou dans les broussailles** (*Dictons des bêtes)*, **студена и влажна зима**: (10) Ⓕ **Si, quand les étoiles vergilies au soir se lèvent, guêpes et bourdons se retirent sous terre: hiver prochain froid et pluvieux** (*Dictons des bêtes*).

Потоа доаѓаат оние верувања кои предвидуваат **сува и плодна година**: (11) Ⓕ **Année de guêpes sera sèche et fertile** (*Dictons des bêtes*) или **година на виното**: (12) Ⓕ **Année de neige, année de bon grain, Année de guêpes, année de bon vin** (*Rolland, t. 3, 270)*.

§ 4. Признакот **ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ДРУГИТЕ ЖИВОТНИ** е застапен во **1** единица во која осата успева да се спаси од пајаковата мрежа за разлика од мушичката која останува заробена во неа. Овдека осата сомболизира **силник, голем и моќен измамник**: (13) Ⓕ **Où la guêpe a passé, le moucheron demeure** = «on ne prend que les petits voleurs» (*Montreynaud, 249)*. [2]

---

[2] Со оваа пословица завршува Лафонтеновата басна ***Le Corbeau voulant imiter l'Aigle***. Инаку оваа фигура се наоѓа кај Рабле кој вели: "*Nos lois sont comme toiles*

§ 5. Признакот **ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ** е застапен во **21** единица од базата и со **61,76 %** се наоѓа на прво место меѓу четири групи признаци.

Односот **оса - човек** е многу позастапен од обратниот однос. Човекот својот однос кон осата го гради тргнувајќи од она што таа му го прави. А осата има осило со кое ги боцка напаѓачите па така и луѓето. Според тоа осата симболизира **опасно суштество кое ги напаѓа и ги каса другите**: (14) Ⓕ **se fourrer, tomber dans un guêpier** = «s'engager dans une mauvaise affaire, tomber dans un piège» (*Dictionnaire pratique)*, (15) Ⓕ **faire guéper quelqu'un, le faire guimper, le faire guépiner** = «le taquiner, le mettre en colère» (*Rolland, t. 13: 45)*, (16) Ⓕ **avoir boufé un nid de guêpes** = «*loc. verbale fam.* être surexcité, ne plus tenir en place» (*Fr. d'Afrique: Haute-Volta)*, (17) Ⓕ **Une guespe qui pique une pierre et un criard qui injurie celuy qui se tait, c'est la mesme chose** (*Rolland, t. 13, 44: XVII)*,

(18) Ⓕ **Le fils d'un électricien vient d'être piqué par une guêpe:**

- Papa, crie-t-il. Je viens de toucher à une bête qui n'était pas isolée. (*L'humour des enfants, 108)*

(19) Ⓕ **- Il paraît, dit un petit garçon, qu'une sauterelle est capable de sauter cinquante fois sa longueur.**

- En tout cas, répond son copain, moi, j'ai déjà vu une guêpe de deux centimètres faire bondir à un mètre du sol un homme de quatre-vingt kilos. (*L'humour des animaux, 122)*

(20) Ⓕ **Un écolier arrive en retard.**

- Que t'est-il arrivé? questionne la maîtresse.

- J'ai été piqué par une guêpe.

- À quel endroit?

- Je ne peux pas vous le dire, répond le gamin, en rougissant jusqu'aux oreilles.

- Bon. Va t'asseoir à ta place.

---

d'araignées; les simples moucherons et papillons y sont pris, les gros taons malfaisants les rompent." (цитирано според: La Fontaine: ***Fables***, (nouvelle édition par Radouant), Hachette, 1929, str. 77.

- **C'est que...pour la même raison, je ne peux pas m'asseoir non plus.** (*L'humour des animaux, 49)*

Осата исто така симболизира и **лошо суштество**: (21) Ⓕ **méchant (malin, coléreux) comme une guêpe** (*Rolland, t. 13, 46: Pas-de-Calais*), (22) Ⓕ **guêpe, guêpine** = «femme méchante, harpie» (*Rolland, t. 13, 46: XIX s.)*, (23) Ⓕ **Les guêpes ne sont méchantes que pour ceux qui les taquinent** (*Rolland, t. 13, 47: Berry, Champagne)*, (24) Ⓕ **guêpe sans aiguillon** = «injure adressée à un méchant impuissant à faire le mal» (*Rolland, t. 13, 44*), **итро суштество**: (25) Ⓕ **fin comme une guêpe** = «très rusé» (*Rolland, t. 13, 47*), (26) Ⓕ **guêpin, ine** = «se disait fam. d'une personne adroite, fine, rusée. Sobriquet donné aux Orléanais à cause de leur esprit fin et railleur (les Guêpiers d'Orléans) (*Bescherelle)*, (27) Ⓕ **Pas folle la guêpe!** = «se dit à propos de soi-même ou d'une personne fine et habile» (*Caradec)* (сп. го примерот кај Edouard: à quelqu'un qui, se flattant de n'être pas tombé de la dernière pluie, dit d'un ton fiérot: On répond en haussant dédaigneusement les épaules. - Non. Elle serait plutôt con.».

Интересно е дека осата, за разлика од пчелата која преку медот симболизира "благи зборови", се јавува преку своето осило како симбол на **пецкање, критичен и подбивен говор**: (28) Ⓕ **Règle générale, une guêpe qui vous bourdonne à l'oreille, une femme qui vous taquine et vous contre-dit, c'est à peu près la même chanson** (*Rolland, t. 13, 45: G. Sand)*, (29) Ⓕ **les Guêpes** = «titre d'un petit livre critique et satirique, paraissant tous les mois»,(30) Ⓕ **La calomnie est une guêpe qui vous importune et contre laquelle il ne faut faire aucun mouvement, à moins qu'on ne soit sûr de la tuer, sans qu' elle revient à la charge, plus furieuse que jamais** (*Dict. des citations: Chamfort)*.

Во врска со касањето на осите постојат и неколку верувања за тоа во кои временски услови осите се пораздразливи: (31) Ⓕ **Avant l'arrivée des averses orageuses, les guêpes s'agitent et piquent plus que d'ordinaire** (*Dictons des bêtes)* како и за тоа како може човек да го избегне нивното каснување: (32) Ⓕ **Pour ne pas être piqué par les guêpes toute une année, on passe une crêpe sur son visage, avant de la manger** (*Dictionnaire des supersti-tions)*, (33) Ⓕ **On fait des prières à Sainte Agathe pour les piqûres de guêpes** (*Rolland, t. 13, 272).*

Односот **човек - оса** е застапен само во една фраземa. Имено, откако ќе биде нападнат од осата човек мора да се брани на разни начини или пак од чиста мира да се поигра со осата и да ја зароби во моментот

кога таа непретпазливо влегува во стомната да пие вода: (34) Ⓕ **chanter comme une guêpe prise dans une cruche** = «chanter mal» (*Rolland, t. 13, 45)*.

б. Семантички признаци

§ 6. Анализирајќи ги значењата на француските фигуративни единици (вкупно 34) кои содржат лексеми од лексичко-семантичкото поле "ОСА", доаѓаме до следните заклучоци:

- групата признаци "ФИЗИЧКИ ОСОБИНИ" е претставена преку **1** особина: особината "ИЗГЛЕД" симболизира **убава става, тело** (единицата под број 1).

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ" е претставена преку **2** особини: особината "ИСХРАНА" симболизира најпрвин **јавна жена** (единицата под број 2), потоа **скитник** (3), па **забавувач** (4), па **ништожник** (5) и на крај **скржавец** (6). Особината "ОДНЕСУВАЊЕ СПОРЕД ВРЕМЕТО И ДРУГИ ПОЈАВИ" директно не симболизира ништо но нејзиното однесување претскажува **убаво или лошо време** (8 и 9), **студена и влажна зима** (10), **сува и плодна година** (11) или **година на виното** (12). Значи вкупно **10** единици се со симболика која потекнува од групата особини "ОДНЕСУВАЊЕ".

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ДРУГИТЕ ЖИВОТНИ" е претставена преку **1** единица во која осата симболизира **силник, голем и моќен измамник** (единицата под број 13).

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ" е претставена преку **2** особини. Особината "НАПАЃАЊЕ НА ЛУЃЕТО И КАСАЊЕ" симболизира повеќе работи: **опасно суштество** (вкупно **7** единици под броевите: 14, 15, 16, 17, 18, 19 и 20), **лошо суштество** (вкупно **4** единици под броевите: 21, 22, 23 и 24), **итро суштество** (вкупно **3** единици под броевите: 25, 26 и 27) и **пецкање, критичен и подбивен говор** (вкупно **3** единици под броевите: 28, 29 и 30). Особината "ОТАРАСУВАЊЕ ОД ОСАТА" симболизира: **лошо пеење** (34). Значи вкупно **18** единици се со симболика која потекнува од групата особини "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ".

Сумирајќи го семантизмот на осата во францускиот корпус, можеме да го кажеме следното за лексичката категорија **Фигуративни значења на осата во францускиот јазик**:

Осата во француските фигуративни единици влегува исклучиво со една од следните значенски категории: **како човечко тело** (**убава става, тело**), **како човечко однесување** (**јавна жена**, **скитник**, **забавувач**,

ништожник, **скржавец**, **силник, голем и моќен измамник**, **лошо суштество**, **итро суштество**, **пецкање, критичен и подбивен говор**, **лошо пеење**) и **како предзнак за** (**убаво или лошо време**, **студена и влажна зима**, **сува и плодна година**, **година на виното**).

§ 7. Кај француските фигуративни единици со "ОСА" ја имаме следната состојба во распоредот на референтната вредност:

- најголем број единици се со негативна референтна вредност (вкупно **26** или **76,47 %**). Негативните признаци и по број се највеќе, 9 + 1 (предзнак): **јавна жена**, **скитник**, **забавувач**, **ништожник**, **скржавец**, **силник, голем и моќен измамник**, **лошо суштество**, **пецкање, критичен и подбивен говор**, **лошо пеење** и **предзнак за студена и влажна зима**.

- на второ место се единиците со позитивна референтна вредност (вкупно **6** или **17,65 %**). Позитивните признаци на број се 2 + 2 (предзнаци): **убава става, тело**, **итро суштество** и **предзнак за сува и плодна година и година на виното**.

- на трето место се единиците со двојна референтна вредност (вкупно **2** единици или **5,88 %**). Двојна референтна вредност (позитивна и негативна) има еден предзнак: **предзнак за убаво и лошо време**.

И осата се јавува во француските фигуративни единици претежно со негативен строеж.

§ 8. Француските фигуративни единици со "ОСА" се засновани врз **6** разни стилски фигури, како различни видови на фигуративно значење. Нивната застапеност е следната: од вкупно 34 единици прва по бројност е метафората со **13** единици (**38,23 %**), на второ место се единиците со аналогија (**8** единици или **23,53 %**), на трето место се единиците со конкретно значење (**6** единици или **17,65 %**), четвртото место го делат метонимијата и компарацијата со по **3** единици (**8,82 %**) и на шесто место се наоѓа играта на зборови со **1** единица (**2,94 %**).

Б. Осата во македонскиот јазик

а. Семиолошки признаци

§ 9. Од вкупниот број единици (12) во македонскиот корпус од базата, признакот **ОДНЕСУВАЊЕ** е застапен во **2** единици и со **16,66 %**

го зазема второто место меѓу три групи признаци. Овој признак е претставен преку **2** особини: **исхрана** и **однесување на осата според времето и други појави**.

Особината **исхрана** ја среќаваме во една фразема во којашто осата симболизира **користољубивост**: (1) Ⓜ се собира како оси на мед = «се насобира околу нешто кое е значајно, кое може да носи добивка, да искористат некоја жртва» (*РМЈ)* (Оваа фразема се јавува и со варијанта во која пчелата има иста симболика како осата: наватиха се како пчели на мед (*Петкович, 182*).

Особината **однесување според времето и други појави** ја среќаваме во едно верување во кое појавата на многу оси заедно со некои други животни претставува **предзнак за скапотија**: (2) Ⓜ Ако дојдат од некаде во некое место глувци, оси, гасеници, скакулци - на скапија било (*Целенков: Верувања, 187)*.

§ 10. Признакот **ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ДРУГИТЕ ЖИВОТНИ** се јавува во **1** единица која симболизира **непроменливост на лошиот карактер**: (3) Ⓜ Оса мед не рагја «лошите по природа не можат да прават добри работи» (*Петкович, 192)*.

§ 11. Признакот **ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ** е застапен во **9** единици и со **75 %** се наоѓа на прво место. Осата има осило со кое го боцка човекот и му впрснува отров кој е доста опасен особено кај алергични луѓе поради што и во неколку клетви осата симболизира **опасно суштество**: (4) Ⓜ оси да го изедат како благо грозје = «клетва кон отсутно лице» (*СбНУ, VIII, од Штип: П. А. Чачаров, 333)*, (5) Ⓜ Оса јазикот да ти го изеде = «на странец кој прашува на туѓ јазик» (*Китевски*) (варијанти: Оса да им к'снит јазикот (*СбНУ, XII, од Охрид: Е. Спространов),* Ти уапала оса јазикот (*СбНУ, IV, од Велес: Т. Г. Ецов, 281*)), (6) Ⓜ Оса те к'снала = «желба да се наштеети на соговорникот» (*СбНУ, XII, од Охрид: Е. Спространов)*, (7) Ⓜ Оси да му испијат очите = «клетва за ослепување» (*СбНУ, VIII, од Штип: П. А. Чачаров, 321)*.

Осата човекот ја смета не само како опасно туку и **лошо суштество**: (8) Ⓜ голи боси, како оси = «ем беден е ем е лош, зол» (*РМЈ);* «разбојници, голтаци кои пакостат кого што ќе сретнат» (*Пенушлиски: Пословици)*, (9) Ⓜ лут како оса = «лош е, сака да наштети некому, нема периз на јазикот» (*СбНУ, III, од Штип: В. Икономов, 423)*, (10) Ⓜ оса = «луто суштество, обично жена» (*СбНУ, XII, од Охрид: Е. Спространов)*.

Како и во францускиот јазик и тука осата симболизира **говор** било да е тоа **пецкање**: (11) Ⓜ Своите најостри осила нашите соговорници ги “камуфлираат” со насмевка (*Екран, 13.04.1979),* или пак **молчење**: (12) Ⓜ Оса го уапала за јазико = «молчи, не може да зборува поради некоја причина» (*СбНУ, III, од Штип: В. Икономов, 590*).

б. Семантички признаци

§ 12. Анализирајќи ги значењата на македонските фигуративни единици (вкупно 12) кои содржат лексеми од лексичко-семантичкото поле "ОСА", доаѓаме до следните заклучоци:

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ" е претставена преку **2** особини: особината "ИСХРАНА" симболизира **користољубивост** (единицата под број 1). Особината "ОДНЕСУВАЊЕ СПОРЕД ВРЕМЕТО И ДРУГИ ПОЈАВИ" директно не симболизира ништо но нејзиното однесување претскажува **скапотија** (2).

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ДРУГИТЕ ЖИВОТНИ" е претставена преку **1** единица која симболизира **непроменливост на лошиот карактер** (единицата под број 3).

- групата признаци "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ" е претставена преку **1** особина. Особината "НАПАЃАЊЕ НА ЛУЃЕТО И КАСАЊЕ" симболизира повеќе работи: **опасно суштество** (вкупно **4** единици под броевите: 4, 5, 6 и 7), **лошо суштество** (вкупно **3** единици под броевите: 8, 9 и 10), **пецкање** (**1** единица под бројот 11) и **молчење** (**1** единица под бројот 12). Значи вкупно **9** единици се со симболика која потекнува од групата особини "ОДНЕСУВАЊЕ МЕЃУ ОСАТА И ЧОВЕКОТ".

Сумирајќи го семантизмот на осата во македонскиот корпус можеме да го кажеме следното за лексичката категорија **Фигуративни значења на осата во македонскиот јазик**: Осата во македонските фигуративни единици влегува исклучиво со една од следните значенски категории: **како човечко однесување** (**опасно суштество**, **лошо суштество**, **пецкање**, **молчење**) и **како предзнак за** (**скапотија**).

§ 13. Кај македонските фигуративни единици со "ОСА" ја имаме следната состојба во распоредот на референтната вредност:

- сите **12** единици се со негативна референтна вредност (значи **100** %). Негативни се сите 6 признаци (5 + 1 предзнак): **непроменливост на карактерот, опасно суштество**, **лошо суштество**, **пецкање**, **молчење** и **предзнак за скапотија**.

§ 14. Македонските фигуративни единици со "ОСА" се засновани врз **5** разни стилски фигури, како различни видови на фигуративно значење. Нивната застапеност е следната: од вкупно 12 единици на прво место се наоѓаат единиците со конкретно значење (вкупно **4** или **33,33 %**), второто место го делат метафората и компарацијата со по **3** единици (**25 %**) и четвртото место го делат метонимијата и аналогијата со по **1** единица (**8,33 %**).